

DOI <https://doi.org/10.51647/kelm.2021.2.1.16>**СТРУКТУРА РОДИНИ КОЗАКІВ УКРАЇНСЬКИХ В ДРУГІЙ ПОЛОВИНІ XVIII В.****Svitlana Dudka***aspirantka Katedry Historii Ukrainy**Poltawskiego Narodowego Uniwersytetu Pedagogicznego imienia W.G. Korolenki (Poltawa, Ukraina)*

ORCID ID: 0000-0001-7748-2106

e-mail: svitlana.dudka@ukr.net

Adnotacja. Artykuł poświęcono charakterystyce rodziny i sieci pokrewieństw mieszkańców wsi ukraińskiego państwa kozackiego Hetmańszczyzny w drugiej połowie XVIII wieku. Na przykładzie najliczniejszej mikrogrupy wiejskiego społeczeństwa – kozaków, analizowane są wskaźniki zaludnienia gospodarstw domowych i liczby rodzin, skład pokoleniowy, typologia i struktura gospodarstw domowych. Obliczenia przeprowadzono na podstawie ewidencyjnych danych rejestrów konfesjonalnych trzech wsi Pułku Łubieńskiego Hetmańszczyzny (późniejszego powiatu Pyriatyńskiego namiestnictwa Kijowskiego) – Dawydywki, Powstyna i Charkowców. Badanie opiera się na szeroko rozpowszechnionej we współczesnej nauce historyczno-demograficznej technice określania struktury rodzinnych gospodarstw domowych brytyjskiego historyka Petera Lasletta. W wyniku badań ustalono, że w drugiej połowie XVIII w. w środowisku ludności kozackiej analizowanych wsi dominowały złożone formy organizacji rodzinnej. Uzyskane dane są zbliżone do podobnych wskaźników obliczonych przez ukraińskich badaczy w stosunku do innych wiejskich miejscowości Hetmańszczyzny.

Słowa kluczowe: rejestr konfesjonalny, kozacy, gospodarstwo domowe, rodzina nuklearna, rodzina wielopokoleniowa, rodzina wielosegmentarna, demografia historyczna.

**THE STRUCTURE OF THE FAMILIES OF UKRAINIAN COSSACKS
IN THE SECOND HALF OF THE 18TH CENTURY****Svitlana Dudka***Postgraduate Student at the Department of History of Ukraine**Poltava V. G. Korolenko National Pedagogical University (Poltava, Ukraine)*

ORCID ID: 0000-0001-7748-2106

e-mail: svitlana.dudka@ukr.net

Abstract. This paper is devoted to the characteristics of the family and the network of family ties of the villagers of the Ukrainian Cossack state of the Hetmanate in the second half of the 18th century. On the example of the most numerous microgroup of rural society – the Cossacks, the indicators of household population and family size, the generational composition, typology and structure of family households are analyzed. The calculations were made on the basis of accounting data of confessional registers of three villages of the Lubny regiment of the Hetmanate (later – Pyriatyn county of the Kyiv vicegerency) named Davydivka, Povstyn and Kharkivtsi. The research is based on the method of determining the structure of family households of the British historian Peter Laslett, which is widespread in modern historical demography. As a result of the conducted research, it was found that during the second half of the 18th century among the Cossack population of the analyzed villages, complex forms of family organization prevailed. The obtained data are close to similar indicators calculated by Ukrainian researchers in relation to other rural settlements of the Hetmanate.

Key words: confessional register, Cossacks, household, nuclear family, extended family, multiple family, historical demography.

СТРУКТУРА РОДИНИ УКРАЇНСЬКИХ КОЗАКІВ У ДРУГІЙ ПОЛОВИНІ XVIII СТ.**Світлана Дудка***аспірантка кафедри історії України**Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка (Полтава, Україна)*

ORCID ID: 0000-0001-7748-2106

e-mail: svitlana.dudka@ukr.net

Анотація. Статтю присвячено характеристиці сім'ї та мережі родинних зв'язків сільських жителів української козацької держави Гетьманщини у другій половині XVIII ст. На прикладі найчисельнішої мікрогрупи сільського соціуму – козаків – аналізуються показники населеності домогосподарств і чисельності родин, поколінний склад, типологія і структура сімейних домогосподарств. Обрахунки проведено на основі облікових даних сповідних розписів трьох сіл Лубенського полку Гетьманщини (пізніше – Пирятинського повіту Київського намісництва) – Давидівки, Повстина та Харківців. Дослідження ґрунтується на широко поширеній у сучасній історико-демографічній науці методиці визначення структури родинних домогосподарств британського історика Пітера Ласлетта. Встановлено, що упродовж другої половини XVIII ст. у середовищі козацького населення аналізованих сіл пере-

важали складні форми сімейної організації. Отримані дані є близькими до аналогічних показників, обрахованих українськими дослідниками стосовно інших сільських населених пунктів Гетьманщини.

Ключові слова: сповідний розпис, козаки, домогосподарство, нуклеарна сім'я, розширена сім'я, мультифакальна сім'я, історична демографія.

Вступ. На хвилі зростання інтересу до досягнень «нової історичної науки» в Україні поступово стають популярними історико-демографічні дослідження, значна частка яких присвячена питанням історичного розвитку одного з найдавніших соціальних інститутів – сім'ї. Першість у науковій розробці теоретичних і методологічних засад дослідження сімейних структур належить зарубіжним історикам: британцям Дж. Хайналу та П. Ласлетту, французам Л. Анрі й А. Блюму, австрійцю М. Міттерауеру, росіянину Б. Миرونу, полякам Ц. Куклю та М. Шолтисеку. Порівняно з історіографією країн Західної Європи, де активні дослідження історії сім'ї розпочалися ще наприкінці 1960-х рр., сучасна українська історична наука ще не може похвалитися достатніми здобутками у цій сфері. Певний поступ відбувся завдяки появі праць українських істориків Ю. Волошина, І. Ворончук, В. Дмитренка, Д. Казімірова, О. Коваленко, М. Крикуна, А. Перковського, Н. Сасенко, О. Сакала, і, хоча останнім часом розвідок з історії сім'ї стає дедалі більше, це питання все ще потребує подальших студій, адже історичні дослідження української родини є важливими у контексті переосмислення уявлень про сімейну історію усєї Європи.

Метою дослідження є визначення показників загальної та середньої населеності домогосподарств і розмірів родин, поколінного складу, типології та структури сімейних утворень сільського козацтва Гетьманщини у другій половині XVIII ст.

Методи. Сімейні структури аналізуються на прикладі козацького населення трьох типових тогочасних сіл – Давидівки, Повстина та Харківців, які в адміністративно-територіальному відношенні на середину XVIII ст. входили до складу Лубенського полку Гетьманщини, а з 1781 р. – Пирятинського повіту Київського намісництва, згодом – Малоросійської губернії Російської імперії.

Джерельну базу дослідження становлять сповідні розписи Свято-Георгіївської парафії села Давидівка та Свято-Михайлівських парафій сіл Повстина та Харківців за 1758–1789 рр., що зберігаються серед матеріалів фонду «Пирятинське духовне правління» Державного архіву Полтавської області. Згідно з чинним тоді церковно-адміністративним поділом упродовж другої половини XVIII ст. усі три парафії перебували у складі Пирятинської протопопії Київської єпархії. Сповідні розписи – це документи церковного обліку населення, які, окрім своєї основної функції – фіксації виконання прихожанами таїнства сповіді та причастя, також стали важливими історико-демографічними джерелами, адже містять інформацію про соціальний, статеві-віковий і шлюбно-сімейний склад населення.

В основу дослідження покладено «метод відновлення історії сімей», запропонований французькими демографами Л. Анрі й А. Блюмом (Анри, Блюм, 1997) і методику дослідження структури сімейних домогосподарств британця П. Ласлетта (Hammel, Laslett, 1974). Важливим є розуміння змісту таких ключових понять, як «родина» та «домогосподарство». Серед дослідників побутує думка, що ці два терміни у XVIII – на початку XX ст. були взаємозамінними та використовувалися для позначення групи близьких родичів, котрі живуть і працюють разом під керівництвом однієї особи, що називалася господарем (Мионов, 2000: 219). Польський дослідник Ц. Куклю під «родиною» розуміє групу взаємозалежних осіб, зосереджених в одному домогосподарстві, серед яких малі (нуклеарні) родини – батьки та ще несамостійні діти, кривні родичі та слуги (Kuklo, 2009: 354). Він також вказує, що це визначення близьке за значенням до терміна «домогосподарство». У нашому дослідженні ці два поняття будуть розрізнятися. Слідом за Ю. Волошином (Voloshyn, 2015) під терміном «родина» розумітимемо усіх кровних родичів, які мешкають разом, а до складу домогосподарства зараховуватимемо також і слуг та інших не пов'язаних родинними зв'язками з господарем осіб.

Населеність домогосподарств і розміри родин. Загальна та середня населеність домогосподарств, а також кількість членів у родині є дуже важливими показниками, оскільки слугують попередніми індикаторами структури домогосподарств. Коли розмір домогосподарства великий, то присутність там складної сім'ї є доволі вірогідним явищем, і навпаки, якщо малий, то сімейна одиниця буде виключно або переважно простою за своєю структурою (Szołtysek, 2015: 596).

За даними сповідного розпису 1765 р., у селі Давидівка представників козацького стану нараховувалося 454 особи. Вони володіли 37 дворами, у яких проживало 43 козацьких родини, проте в домогосподарствах козаків, окрім їхніх власних родин, мешкали ще і «дворові» (підсусідки та слуги) зі своїми сім'ями (64 особи). Крім того, до одного із дворів була приписана родина вдови-попаді із 6 осіб. Таким чином, населеність домогосподарств у середньому становила 14,2 особи. У дворах мешкало від 1 до 3 козацьких сімей, а розміри їхніх родин коливалися у межах від 4 до 28 осіб. У середньому на одне домогосподарство припадало по 1,2 родини козаків, а в одній родині нараховувалося 10,6 особи (табл. 1).

До 1784 р. в аналізованій Давидівці кількість домогосподарств, якими володіли козаки, збільшилася до 48. Загалом у них мешкало 787 осіб, із яких представників козацького стану було 615, а решта – «дворові». Середня населеність дворів козаків становила 16,4 особи. Власне козацьких родин, як і домогосподарств, було 48, тобто в одному дворі мешкала одна козацька сім'я. Кількість осіб у родинях коливалися від 2 до 33 осіб. Населеність родин була значно нижчою порівняно з населеністю домогосподарств і в середньому становила 12,8 осіб (табл. 2).

Таблиця 1

Населеність дворів і розміри родин козаків, середина XVIII ст.

Парафія	Населеність дворів			Розміри родин		
	К-ть дворів	К-ть осіб	Середній показник	К-ть родин	К-ть осіб	Середній показник
Давидівка	37	524	14,2	43	454	10,6
Повстин	61	778	12,8	61	735	12
Харківці	104	1 013	9,7	104	938	7,5
Усього	202	2 315	12,2	208	2 127	10

Таблиця 2

Населеність дворів і розміри родин козаків, кінець XVIII ст.

Парафія	Населеність дворів			Розміри родин		
	К-ть дворів	К-ть осіб	Середній показник	К-ть родин	К-ть осіб	Середній показник
Давидівка	48	787	16,4	48	615	12,8
Повстин	77	987	12,8	94	893	9,5
Харківці	90	1418	15,8	95	1379	14,5
Усього	215	3 192	15	237	2 887	12,3

В іншому селі, обраному для аналізу, – Повстині, станом на 1766 р. представникам козацького стану, яких нараховувалося 735 осіб, належав 61 двір. У двох домогосподарствах мешкала доволі значна кількість «дворових» зі своїми родинами – 43 особи. Населеність дворів у середньому становила 12,8 осіб. Кількість родин козаків дорівнювала кількості домогосподарств, якими вони володіли. Граничні розміри козацьких сімей коливалися від 3 до 23 осіб, а в середньому на одну родину припадало 12 осіб (табл. 1).

У 1786 р. в Повстині нараховувалося вже 77 козацьких дворів із населеністю 893 особи. У 12 козацьких господарствах (15,6%) також мешкало 94 особи «дворових». Населеність дворів у середньому становила 12,8 осіб. Помітно зросла кількість козацьких родин, яких стало 94. В одному дворі проживало від 1 до 3 сімей, а в середньому на господарство припадало по 1,2 родини козаків. Граничні розміри сімей знаходилися в межах від 2 до 27 осіб. Усереднено в одній родині козака мешкало 9,5 особи (табл. 2).

У третьому селі – Харківцях – у 1758 р. козакам належало 104 домогосподарства. Загальна кількість мешканців цих домових спільнот становила 1 013 осіб, із них козаків було 938, а решта – «дворові» (75 осіб). Середня населеність домогосподарств становила 9,7 особи. Козацьких родин нараховувалося теж 104. Граничні розміри сімей коливалися від 2 до 39 осіб, а на одну родину козака в середньому припадало по 7,5 особи (табл. 1).

До 1789 р. кількість козацьких домогосподарств у Харківцях зменшилася до 90, а їх населеність збільшилася і становила 1 418 осіб, із них «дворових» – 39. Середня населеність домогосподарств була доволі високою і становила 15,8 осіб. Якщо в 1758 р. кількість родин дорівнювала кількості домогосподарств, то в 1789 р. ситуація дещо змінилася. У цьому році зафіксовано п'ять домогосподарств, у яких мешкало по дві козацькі родини. Загалом у цей час у Харківцях нараховувалося 95 козацьких родин, кожна з яких у середньому складалася з 14,5 осіб (табл. 2). Найчисельнішою була родина із 52 осіб, а найменша нараховувала у своєму складі лише 3 особи.

Впродовж другої половини XVIII ст. чисельність козацького населення в аналізованих селах зростала (табл. 1, 2). У Повстині та Давидівці цей процес супроводжувався збільшенням кількості домогосподарств козаків, на відміну від Харківців, де спостерігалася протилежна ситуація. Зростала також і населеність домогосподарств. Впродовж досліджуваного періоду цей показник підвищився із 12,2 до 15 осіб. Схожі процеси відбувалися й у козацьких родин, розмір яких у середньому збільшився з 10 до 12,3 осіб.

Поколінний склад сімей. Однією з важливих характеристик родини в історико-демографічних дослідженнях є її поколінний склад. Цей показник тісно пов'язаний з іншими, адже визначає кількість членів родини та сімейну структуру. Вважається, що чим менше поколінь живе в родині, тим простіша її структура й, відповідно, більша ймовірність того, що вона належить до сімей нуклеарного (простого) типу. Навпаки, багатопоколінні домогосподарства зазвичай мають складну структуру та належать до сімей мультифокального типу (Сакало, 2011: 63).

Шлюбна пара без дітей, одинаки, неодружені рідні чи двоюрідні брати та сестри, котрі живуть разом, репрезентують однопоколінні родини. Родина, що складається з батьків і їхніх неодружених дітей чи інших небонятих родичів по бічній лінії, вважається двопоколінною. До складу трипоколінної родини входять батьки зі своїми одруженими дітьми й онуками. Чотири- і п'ятипоколінні сім'ї були найменш поширеними і склалися з батьків, їхніх одружених дітей та онуків, які мали власні родини та нащадків: правнуків, праправнуків тощо.

Поколінна структура козацьких сімей Давидівки у 1765 р. мала такий вигляд: 21 трипоколінна (48,8%), 19 двопоколінних (44,2%) і 3 чотирипоколінні (7%) родини. До 1786 р. поколінна структура родин

давидівських козаків у загальних рисах залишалася майже незмінною. Більшість продовжували становити сім'ї, що склалися із представників трьох поколінь – 29 (60,4%). Друге місце отримали родини із двопоколінним складом – 13 (27,1%), а третє місце зайняли чотирипоколінні сім'ї – 5 (10,4%). Також зафіксовано 1 (2,1%) однопоколінну козацьку родину.

У козацькому середовищі Повстина в 1766 р. переважали сім'ї, що склалися із представників трьох поколінь – 37 (60,7%). За ними йшли родини із двопоколінним складом – 21 (34,4%). Останнє місце займали чотирипоколінні родини – 3 (4,9%). Ближче до кінця століття поколінна структура сімей повстинського козацтва виглядала дещо інакше. Двопоколінні та трипоколінні родини поділили перше місце, адже їх було порівну – по 45 (частка кожного типу в загальній структурі – 47,9%). Друге місце зайняли однопоколінні та чотирипоколінні сім'ї, кількість яких теж була однаковою – по 2 (частка кожного типу в загальній структурі – 2,1%).

У селі Харківці станом на 1758 р. усі козацькі родини поділялися на двопоколінні – їх нараховувалося 67 (64,4%), трипоколінні – 34 (32,7%) і чотирипоколінні – 3 (2,9%). До 1789 р. ситуація помітно змінилася, зі значним відривом лідирувати стали трипоколінні сім'ї – 59 (62,1%). На другому місці опинилися сім'ї із двох поколінь – 33 (34,7%). Кількість чотирипоколінних родин залишилася незмінною – 3 (3,2%).

Підсумковий розподіл козацьких родин сіл Давидівка, Повстин і Харківці за складом поколінь на середину XVIII ст. мав такий вигляд: двопоколінні – 107 (51,5%), трипоколінні – 92 (44,2%), чотирипоколінні – 9 (4,3%). Під кінець XVIII ст. поколінна структура дещо змінилася: однопоколінні – 3 (1,3%), двопоколінні – 91 (38,4%), трипоколінні – 133 (56,1%), чотирипоколінні – 10 (4,2%). Порівняння даних усіх трьох сіл вказує, що на середину XVIII ст. у поколінній структурі переважали сім'ї, котрі склалися із представників двох поколінь, а наприкінці століття першість взяли трипоколінні козацькі родини.

Типологія і структура козацьких родин. Аналіз структури родин проведено на основі класифікації, запропонованої П. Ласлеттом (Hammel, Laslett, 1974: 92–96), згідно з якою виділяють п'ять основних типів родинних домогосподарств:

1) Одинокі (solitaries) – домогосподарства, що складаються з однієї людини (вдівець/вдова чи особа, котра не перебуває у шлюбі).

2) Безструктурні (no family) – особи, що живуть разом і можуть бути пов'язані родинними зв'язками, але не утворюють шлюбних пар (неодружені брати та сестри, дід/баба з онуками, дядько/тітка із племінниками).

3) Прості або нуклеарні (simple family households) – шлюбна пара з дітьми чи без них. Структурним принципом такої сімейної групи є шлюбний зв'язок, тож родина вдівця або вдови з дітьми теж вважається нуклеарною.

4) Розширені (extended family households) – сім'ї, у яких поряд із подружньою парою живе ще хтось із родичів. Залежно від того, ким ці родичі доводяться главі домогосподарства, розрізняють розширення по висхідній (у синівській родині мешкає овдовілий батько чи мати без інших дітей), низхідній (один із батьків записаний на чолі синівського двору) та бічній (неодружені брати і сестри господаря) лініях.

5) Мультифокальні (multiple family households) – родинні домогосподарства, що складаються з кількох нуклеарних ядер, кожне з яких, у свою чергу, може бути простим чи розширеним. Дві останні категорії відносять до родин складного типу.

За даними сповідного розпису 1765 р., у Давидівці налічувалося 43 родини козаків, із яких 15 (34,9%) були нуклеарними, 2 (4,7%) – розширеними та 26 (60,4%) – мультифокальними. До 1784 р. кількість козацьких сімей збільшилася до 48, змінилася їх типологічний розподіл. Нуклеарних родин стало втричі менше – 5 (10,4%), однак помітно збільшилася частка мультифокальних – 41 (85,4%). Кількість родин із розширеною структурою залишалася незмінною – 2 (4,2%). Загалом упродовж усього досліджуваного періоду серед козацького населення Давидівки переважали родини зі складною структурою.

У Повстині, за даними сповідного розпису 1766 р., абсолютна більшість козацьких родин належала до мультифокальних – 56 (91,8%). Досить незначною була частка нуклеарних – 4 (6,6%) і розширених – 1 (1,6%) сімей. Через 20 років структура родинних домогосподарств повстинського козацтва зазнала деяких змін. Хоча продовжували лідирувати мультифокальні сім'ї – 64 (68,1%), помітно зросла частка родин нуклеарного типу – 23 (24,5%), трохи більше нараховувалося і розширених сімей – 7 (7,4%).

Співвідношення типів сімей козаків Харківців було схожим до розподілу в інших двох селах. Загалом станом на 1758 р. структура козацьких родин у Харківцях мала такий вигляд: мультифокальних – 56 (53,8%), нуклеарних – 40 (38,5%), розширених – 8 (7,7%). До 1789 р. частка мультифокальних сімей у загальній структурі значно зросла – 79 (83,2%), а нуклеарних, як і розширених, зменшилася – 14 (14,7%) і 2 (2,1%) відповідно. У цьому випадку спостерігається перевага складних родинних утворень.

Результати більш детального аналізу структури козацьких родин (табл. 3) свідчать про те, що на середину XVIII ст. абсолютну більшість нуклеарних родин репрезентували шлюбні пари з дітьми. Нуклеарних сімей, які склалися з удівця або вдови з дітьми, було порівняно небагато. Вдів було більше, ніж вдівців, що було звичним явищем для традиційного суспільства, у якому останні мали вищі шанси на повторний шлюб (Voloshyn, 2015).

Серед розширених сімей більшість становили родини з низхідним розширенням, у яких додатковий член родини був із молодшого покоління, ніж голова домогосподарства (онук, племінник). Майже порівну було родин із висхідним і бічним розширенням. У першому випадку додатковий родич представляв старше покоління (батько, мати, тітка), а в іншому – був представником того самого покоління, що і голова

домогосподарства (брат, сестра). Зафіксовано також родину комбінованого типу, у якій було кілька додаткових членів із різних поколінь – мати та племінниця.

Таблиця 3

Структура родинних домогосподарств козаків, середина XVIII ст.

Категорія	Клас	К-ть	%
Нуклеарні	3a Шлюбні пари без дітей	0	28,4
	3b Шлюбні пари з дітьми	48	
	3c Вдівці з дітьми	1	
	3d Вдови з дітьми	10	
Розширені	4a Родини з висхідним розширенням	3	5,3
	4b Родини з низхідним розширенням	5	
	4c Родини з бічним розширенням	2	
	4d Комбінація 4a–4c	1	
Мультифокальні	5a Родини з висхідними другорядними ядрами	2	66,3
	5b Родини з низхідними другорядними ядрами	35	
	5c Родини з бічними другорядними ядрами	32	
	5d Братські родини	22	
	5e Інші	47	
Усього		208	100

Мультифокальні родини представлені такими варіантами, як родини з висхідними, низхідними та бічними другорядними ядрами, а також братствами. Більшість сімей віднесено до класу «інших», куди зараховані ті мультифокальні родини, у яких визначення позицій другорядних ядер викликає значні труднощі. Зазвичай це були багатоядерні сім'ї, що склалися з великої кількості близьких і далеких родичів. Найпоширенішим варіантом серед них були братські з низхідними другорядними ядрами – у родині одружених братів і сестер мешкали ще й їхні одружені діти. Ще одним поширеним варіантом «інших» родин були сім'ї з висхідними та бічними другорядними ядрами, наприклад, у родині батька, що був головою домогосподарства, мешкали його одружені діти, а також племінники зі своїми родинами.

Наприкінці XVIII ст. частка простих козацьких сімей зменшилася, а родин зі складною структурою – збільшилася (табл. 4). Як і раніше, лідирували шлюбні пари з дітьми. З'являються також бездітні пари, а от вдівців із дітьми не зафіксовано зовсім.

Таблиця 4

Структура родинних домогосподарств козаків, кінець XVIII ст.

Категорія	Клас	К-ть	%
Нуклеарні	3a Шлюбні пари без дітей	3	17,5
	3b Шлюбні пари з дітьми	36	
	3c Вдівці з дітьми	0	
	3d Вдови з дітьми	2	
Розширені	4a Родини з висхідним розширенням	5	4,3
	4b Родини з низхідним розширенням	2	
	4c Родини з бічним розширенням	3	
	4d Комбінація 4a–4c	0	
Мультифокальні	5a Родини з висхідними другорядними ядрами	2	78,2
	5b Родини з низхідними другорядними ядрами	49	
	5c Родини з бічними другорядними ядрами	24	
	5d Братські родини	37	
	5e Інші	71	
Усього		234	100

Серед розширених найбільше стало родин, що включали представників старших, ніж голова домогосподарства, поколінь. На другому місці опинилися сім'ї з бічним розширенням, а от родини з низхідним розширенням опустилися на третю позицію.

Найпоширенішим варіантом мультифокальних родин продовжували залишатися «інші», що свідчить про доволі складну структуру козацьких родин. Другу позицію зайняли сім'ї з низхідними другорядними ядрами – в батьківській сім'ї жили діти зі своїми дружинами та нащадками. Третє місце дісталось братським родинам, які склалися із сімей одружених братів і сестер, що мешкали разом без батьків. За ними йшли родини з бічними другорядними ядрами, серед яких зустрічалися такі варіанти: овдовілий один із батьків із мінімум двома жонатими дітьми чи нуклеарна родина й одружений хтось із родичів по бічній лінії,

найчастіше племінник. На останньому місці опинилися мультифокальні родини з висхідними другорядними ядрами – разом з одруженими дітьми, котрі очолювали домогосподарство, мешкали ще й їхні батьки.

Типологічний аналіз структури родин показав, що на середину XVIII ст. із 208 козацьких родин, що мешкали в Давидівці, Повстині та Харківцях, 59 (28,4%) були нуклеарними, 11 (5,3%) – розширеними, 138 (66,3%) – мультифокальними. Під кінець століття чисельність родин козаків зросла до 234, а їх типологічний розподіл мав такий вигляд: 41 (17,5%) родина була нуклеарною, 10 (4,3%) – розширеними і 183 (78,2%) – мультифокальними. Отримані дані свідчать про те, що впродовж другої половини XVIII ст. в аналізованих селах першість була за складними формами сімейної організації.

Висновки. Порівняння типологічної структури козацьких родин сіл Давидівка, Повстин і Харківці з аналогічними даними українських дослідників, обрахованих для інших сільських населених пунктів Гетьманщини, свідчить, що вони є доволі схожими. Наприклад, О. Сакало, проаналізувавши структуру козацьких домогосподарств у 15 українських селах Лубенського полку, отримав майже тотожний результат: 21,2% нуклеарних, 4,3% розширених і 74,4% мультифокальних родин (Сакало, 2011: 205). Д. Казіміров, досліджуючи козацькі родини села Баби Менської сотні Чернігівського полку, нуклеарних родин нарахував 15,6%, розширених – 4,4%, а мультифокальних – 80% (Казіміров, 2011b: 211–212).

Водночас типологічна структура родин сільських козаків абсолютно відрізнялася від сімейної організації їхніх міських побратимів. Так, Ю. Волошин визначив, що більшість козацьких родин міста Полтави за своєю структурою були нуклеарними – 62,1%, мультифокальних сімей виявилось лише 22,6%, а розширених – 12,7% (Voloshyn, 2015). Схожу ситуацію спостерігала також Н. Саєнко в Батурині: нуклеарні – 76,4%, розширені – 11,8%, мультифокальні – 7,2% (Саєнко, 2016: 118). Цікавим виглядає порівняння із сотенним містечком Мени, яке займало проміжне становище між містом і селом і показало серединний результат щодо типологічної структури родин: нуклеарні – 36,3%, розширені – 18,2%, мультифокальні – 45,5% (Казіміров, 2011a: 219).

Результати проведеного дослідження засвідчують, що впродовж другої половини XVIII ст. у структурі родинних домогосподарств козацького населення сіл Давидівки, Повстини та Харківців нуклеарні сім'ї значно поступалися складним формам сімейної організації. Отримані дані загалом підтверджують тенденції, характерні для інших сільських населених пунктів Гетьманщини, і підкріплюють широко поширену серед сучасних науковців (Szołtysek, 2015: 4) ідею про те, що до початку XIX ст. територія Східної Європи була регіоном побутування раних шлюбів і великих родин зі складною структурою.

Список використаних джерел:

1. Анри Л., Блюм А. Методика анализа в исторической демографии. Москва : РГГУ, 1997. 207 с.
2. Исповедные ведомости церковного прихода села Давидовки с указанием количества дворов, количества и состава населения. 1765 г. ДАПО (Державний архів Полтавської області). Ф. 801. Оп. 1. Спр. 58. 18 арк.
3. Исповедные ведомости церковных приходов сел Давидовки, Деймановки, Кейбаловки с указанием количества дворов, количества и состава населения. 1784 г. ДАПО. Ф. 801. Оп. 1. Спр. 811. Арк. 1–22зв.
4. Исповедные ведомости церковного прихода села Повстина с указанием количества дворов, количества и состава населения. 1766 г. ДАПО. Ф. 801. Оп. 1. Спр. 104. 24 арк.
5. Исповедные ведомости церковных приходов сел Повстина и Сасиновки с указанием количества дворов, количества и состава населения. 1786 г. ДАПО. Ф. 801. Оп. 1. Спр. 858. Арк. 1–17.
6. Исповедные ведомости церковного прихода села Харьковцы с указанием количества дворов, количества и состава населения. 1758 г. ДАПО. Ф. 801. Оп. 1. Спр. 17. 26 арк.
7. Исповедные ведомости церковных приходов сел Туровки, Усовки и Харьковцы с указанием количества дворов, количества и состава населения. 1789 г. ДАПО. Ф. 801. Оп. 1. Спр. 998. Арк. 33–64.
8. Казіміров Д. Козацькі родини м. Мени за Генеральним описом Лівобережної України 1765–1769 рр. *Краєзнавство*. 2011. № 4. С. 216–222.
9. Казіміров Д.В. Козацькі родини с. Баби Менської сотні Чернігівського полку за матеріалами сповідних книг 1746 р. *Сіверщина в історії України*. 2011. Вип. 4. С. 209–213.
10. Миронов Б.Н. Социальная история России периода империи (XVIII – начало XX в.) : в 2 т. Санкт-Петербург : Изд-во «Дмитрий Буланин», 2000. Т. 1. 548 с.
11. Саєнко Н. Козацькі родини Батурина другої половини XVIII ст. за даними Генерального опису Лівобережної України. *Краєзнавство*. 2016. № 1–2. С. 115–122.
12. Сакало О.Є. Типологія і структура домогосподарств сільського населення Гетьманщини другої половини XVIII ст.: на прикладі Лубенського полку : дис. ... канд. іст. Наук : 07.00.01 / Полтав. нац. пед. ун-т імені В.Г. Короленка. Полтава, 2011. 260 с.
13. Hammel E.A., Laslett P. Comparing household structure over time and between cultures. *Comparative Studies in Society and History*. 1974. Vol. 16 (1). P. 73–109.
14. Kuklo C. Demografia Rzeczypospolitej przedrozbiorowej. Warszawa : Wydawnictwo DiG, 2009. 532 s.
15. Szołtysek M. Rethinking East-Central Europe: family systems and co-residence in the Polish-Lithuanian Commonwealth : in 2 vol. Bern : Peter Lang, 2015. Vol. 1: Contexts and analyses. 1066 p. DOI: 10.3726/978-3-0352-0327-1
16. Voloshyn Y. Household composition and family structures of Ukrainian Cossacks in the second half of the eighteenth century. *The History of the Family*. 2015. № 20 (1). P. 141–157. DOI: 10.1080/1081602X.2014.944552 [in English].

References:

1. Anri, L. & Blium, A. (1997). *Metodika analiza v istoricheskoi demografii* [Methods analysis in historical demography]. Moskva: RGGU. [in Russian].
2. Ispovednye vedomosti tserkovnogo prikhoda sela Davidovki s ukazaniem kolichestva dvorov, kolichestva i sostava naseleniia. (1765). DAPO (Derzhavnii arkhiv Poltavskoï oblasti), F. 801. Op. 1, Spr. 58. [in Russian].
3. Ispovednye vedomosti tserkovnykh prikhodov sel Davidovki, Deimanovki, Keibalovki s ukazaniem kolichestva dvorov, kolichestva i sostava naseleniia. (1784). DAPO, F. 801, Op. 1, Spr. 811. [in Russian].
4. Ispovednye vedomosti tserkovnogo prikhoda sela Povstina s ukazaniem kolichestva dvorov, kolichestva i sostava naseleniia. (1766). DAPO, F. 801, Op. 1, Spr. 104. [in Russian].
5. Ispovednye vedomosti tserkovnykh prikhodov sel Povstina i Sasinovki s ukazaniem kolichestva dvorov, kolichestva i sostava naseleniia. (1786). DAPO, F. 801, Op. 1, Spr. 858. [in Russian].
6. Ispovednye vedomosti tserkovnogo prikhoda sela Kharkovtcy s ukazaniem kolichestva dvorov, kolichestva i sostava naseleniia. (1758). DAPO, F. 801, Op. 1, Spr. 17. [in Russian].
7. Ispovednye vedomosti tserkovnykh prikhodov sel Turovki, Usovki i Kharkovtcy s ukazaniem kolichestva dvorov, kolichestva i sostava naseleniia. (1789). DAPO, F. 801, Op. 1, Spr. 998. [in Russian].
8. Kazimirov, D. (2011a). Kozatski rodyny m. Meny za Heneralnym opysom Livoberezhnoi Ukrainy 1765–1769 rr. [Cossack's family's of the Mena according to General census of 1765–1769]. *Kraieznavstvo*, № 4, 216–222. [in Ukrainian].
9. Kazimirov, D. (2011b). Kozatski rodyny s. Baby Menskoi sotni Chernihivskoho polku za materialamy spovidnykh knykh 1746 r. [Cossack's family's of the Chernihiv regiment Mena company Baba village according to confession registers of 1746]. *Siversshchyna v istorii Ukrainy*. Vyp. 4, 209–213. [in Ukrainian].
10. Mironov, B.N. (2000). *Sotsialnaia istoriia Rossii perioda imperii (XVIII – nachalo XX v.)* [A social history of Imperial Russia, 1700-1917]. (Vol. 1). Sankt-Peterburg: Izd-vo "Dmitrii Bulanin". [in Russian].
11. Saienko, N. (2016). Kozatski rodyny Baturyna druhoi polovyny XVIII st. za danymy Heneralnoho opysu Livoberezhnoi Ukrainy [Cossack families of Baturin of the second half of 18th century from data of General description of Left-bank Ukraine]. *Kraieznavstvo*, № 1–2, 115–122. [in Ukrainian].
12. Sakalo, O. (2011). *Typolohiia i struktura domohospodarstv silskoho naseleattia Hetmanshchyny druhoi polovyny XVIII st.: na prykladi Lubenskoho polku* [The typology and structure of the households of the rural population in Hetmanate of the second half of the 18th century: on the example of the Lubny Regiment]: dys. ... kand. ist. nauk: 07.00.01 / Poltav. nats. ped. un-t imeni V.H. Korolenka, Poltava.
13. Hammel, E.A., & Laslett, P. (1974). Comparing household structure over time and between cultures. *Comparative Studies in Society and History*, 16 (1), 73–109. [in English].
14. Kuklo, C. (2009). *Demografia Rzeczypospolitej przedrozbiorowej* [Demographics of the Polish-Lithuanian Commonwealth before the partitions]. Warszawa: Wydawnictwo DiG. 532 p. [in Polish].
15. Szoltysek, M. (2015). *Rethinking East-Central Europe: family systems and co-residence in the Polish-Lithuanian Commonwealth*. (Vol. 1). Bern: Peter Lang. DOI: 10.3726/978-3-0352-0327-1 [in English].
16. Voloshyn, Y. (2015). Household composition and family structures of Ukrainian Cossacks in the second half of the eighteenth century. *The History of the Family* 20 (1), 141–157. DOI: 10.1080/1081602X.2014.944552 [in English].